

ФРАЗЕМНИЙ ПРОСТІР У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 81'373.7:821.161.2-32

DOI: 10.24144/2663-6840/2023.2(50).127–138.

Грещук В., Грещук В. Фраземний простір у новелах Василя Стефаника; кількість бібліографічних джерел – 10; мова українська.

Анотація. Актуальність статті визначається необхідністю системного дослідження корпусу фразем, використаних у мові новел Василя Стефаника.

Мета – виявити і охарактеризувати фраземний простір у новелах Василя Стефаника. Для досягнення мети реалізовано такі основні завдання:

- укладено картотеку фразем, зафіксованих у новелах Василя Стефаника;
- усистематизовано фраземи за класами стійких словосполучень, співмірних за семантико-граматичними ознаками з різними частинами мови;
- у межах кожного класу встановлено семантичні типи фразем і охарактеризовано їх.

У статті проаналізовано систему фразем у мові новел Василя Стефаника. Встановлено, що фраземний простір Стефаникової художньої мови досить розмаїтий, багатогранний, він репрезентує всі типи стійких словосполучень, які за семантикою співмірні з різними частинами мови – іменниками, займенниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками, вигуками. У межах іменникових фразем виявлено стійкі словосполучення, що позначають передовсім особу за її віком та пов'язаним із ним фізичним станом, за її інтелектуальними якостями, за спорідненістю та свояцтвом, за її соціальним становищем, за її характером поведінки, за її внутрішніми або зовнішніми ознаками, а також ірреальні особи. Крім них, охарактеризовано фраземи, що позначають власне предмети, абстрактні поняття. Прикметникових фразем виявлено небагато. Більшість із них відображають внутрішні якості, властивості людини, її фізичний стан, вікові ознаки. Поодинокі фраземи не стосуються людини. Ще менше займенникових фразем. Натомість найбільше численною групою фразем, використаних у мові новел Василя Стефаника, є дієслівні. Серед них найбільше тих, які лінгвалізують динамічні ознаки, що стосуються фізичного або психічного стану людини, та стійкі словосполучення, які лінгвалізують людську діяльність та різні аспекти людських стосунків. Поодинокі фраземи характеризують динамічний аспект явищ природи та ін. Із адвербіальних фразем більшість корелює з означальними прислівниками, а також із прислівниками часу, місця. Поширені й вигукові фраземи.

Василь Стефаник у новелах досить часто використовує фраземи як особливі емоційно-експресивні номінативні засоби для художнього відображення найрізноманітніших аспектів діяльності персонажів, їх зовнішньої характеристики, змалювання фізичного й психічного стану героїв новел, з'ясування їх світобачення й світосприймання тощо.

Основне підгрунття фразем у новелах Василя Стефаника становлять покутські діалектні стійкі словосполучення. Їх художнє освоєння новелістом органічно поєднано з використанням українських загальнонаціональних фразем.

Ключові слова: фразема, типи фразем, фраземний простір, новела, Василь Стефаник, покутський діалект, стійке словосполучення.

Постановка проблеми. В ідіостилі Василя Стефаника особливе місце посідають фраземи, якими щедро «присмачена» мова його новел. Якщо дошукуватись причин такого широкого використання письменником стійких словосполучень, то вони зумовлені, з одного боку, своєрідністю й неповторністю творчої манери новеліста, позначеної лаконізмом, лапідарністю, а з іншого – можливостями семантики фразем, адже фраземне значення – «це, по суті, образне уявлення метафоричного, метонімічного чи порівняльного типу, через яке називають денотат і дають йому конотативну характеристику [виділення наше – В. Г., В. Г.] в сигніфікаті [Демський 2019, с.13].

Аналіз досліджень. Окремі питання, пов'язані з фраземікою у новелах Василя Стефаника, вже привертала увагу дослідників, зокрема семантико-граматичні та прагматичні особливості фраземіки [Баран 1990, с.116–119; Баран 1993, с.84–86; Бігусяк 1993, с.91–93; Євтушина 2001, с.80–85; Євтушина 2004, с.180–184; Лесюк 2017, с.178–190], вираження психологізму засобами фраземіки [Бабич 1991, с.3–5], адекватність відтворення фразем

англійською мовою [Антонович 1990, с. 113–115]. Думки й ідеї, висвітлені у згаданих публікаціях, є надійним підгрунттям для подальших досліджень системи фразем у художній мові новеліста.

Методи та методика досліджень. Аналіз корпусу стійких словосполучень, використаних у мові новел Василя Стефаника, здійснюємо на основі методики, опрацьованої і запропонованої М. Демським [Демський 2019], згідно з якою фраземи за їхнім семантико-граматичним функціоналом прирівняно до частин мови, у межах яких виділяються семантичні групи.

Іменникові фраземи та їх семантичні типи

В українській мові іменникові фраземи поступаються дієслівним і прислівниковим [Демський 2019, с.113]. Подібне спостерігаємо й в ідіоматиці новел Василя Стефаника. Чимало з них позначають особу за її різними ознаками.

Фраземи, що позначають особу за її віком та пов'язаним із ним фізичним станом. Багато з них характеризує персонажа як стару за віком особу – *старі кості, сивий волос* ‘стара людина’, *стара скрипка, стара коробка* ‘стара жінка’ *старий пес,*

старе дупло ‘старий чоловік’, *старі пайташи* ‘старі паглаті чоловіки’, *білі коні* ‘старі люди’: Смутно бабі Тимчисі було, хоч сонце, як рідна мама, розігрівало *старі кості* (Янгол), Та прийшов такий час, що неділя негодна була направити того, що будні дні попусували, а трава не могла виссати того болю, що запікся в старих костях (Палій), *Старі кості*, як стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати нідоного (Сини), Сиди тобі, *сивий волосе*, стидайси, що приповідаєш, як плаксива баба, бо нічо вже тобі на цім світі не поможе (Сини), Тепер молоді газди мудрі настали, такі фаермани, шо за землев не згоріли. А дивіт но си на ту *стару скрипку*, та пусти її на гиндель?! (Камінний хрест), А дурна стара радується ними та будує Україну; здуріла стара від внуків. Видурюють від неї гроші на театр та на книжки та тягають *стару коробку* по читальнях, а вона вертає з ними додому та радується, як дівка (Роса), *Старий пес*, все лютий, але молоді коні ще міцно тримає; багатир із замолоду добре годований, та втратив обох синів і від тогди все кричить і на поли, і в селі (Сини), Це якес *старе дупло*, не буде ландувати ночами з поліцаєм та хапати молодіці за підтичку (Воєнні шкоди), Як не глухнути в такім мліні, стидайте си, *старі пайташи* (Morituri), Та йдіт вже додому, та коли вас жінки зберут до церкви і коли я вімету оте волосе, кінцік гриви з *білих коней* (Morituri).

Старість людини зазвичай супроводжується погіршенням її стану здоров’я, втратою фізичної сили, іншими фізіологічними або соціальними чинниками, що фіксують Стефаникові фраземи *дуплава верба* ‘стара німецька людина’, *беззубий гребінь* ‘стара беззуба людина’, *старий птах без гнізда* ‘стара бездомна людина’, *ціле тіло мозіль* ‘виснажена роботою людина’: Таже то *дуплава верба*, кини пальцем, та й маком сьиди! (Камінний хрест), Та чога ви слухасте музику з *беззубого гребіня*? – каже Тимко (Morituri), Я розум і гнів лишив на своїм подвір’ю; можете мене і вібити, бо я, видите, *старий птах та без гнізда* (Вона – земля), Я зробок – *ціле тіло мозіль*, кости дрихлаві, шо заки їх рано зведеш докупи, то десіть раз йойкнеш! (Камінний хрест).

Серед іменникових фразем на позначення особи поширені такі, які її характеризують *за інтелектуальними якостями* – *розумна голова*, *мудра голова*, *вчена голова* ‘розумна людина’: А ти *голова розумна* та й усе вже знаєш (Палій), Як ти така *мудра голова*, то ти мені скажи, де маю іти спати (Палій), Мой, жиде, ти *вчена голова*, та тому з нас шкіру лупиш <...> (У корчмі).

Низка фразем позначають особу *за спорідненістю та свояцтвом* – *кров своя* ‘діти’, *пан жінці* ‘чоловік’, *сема кістка*, *семе коліно* ‘людина, що перебуває в дуже віддалених родинних стосунках’: І від тяжкої руки Господа милосердного я пробував *кров свою*, діти мої, забрати в мир хрещений (Вона – земля), Як попа з попадею скували та повезли в гори, як професора взели вночі, Бог вість куда, а віта повісили серед села і поклали жовніря, аби хто не поховав, то я відрік си землі та й *кров свою* наклав на ковані вози, аби ніхто єї не споганив (Вона – земля), Проця жінка била, а Іван його вчив бути

паном жінці (У корчмі), То кара, люди, *сему кістку* аж карати (Басараби), То до *семого коліна* буде їх так душити, а як *семе коліно* мине, та й нема моци вже (Басараби).

У семантиці фраземи *курятко без квочки* на позначення дитини у характеристиці особи за спорідненістю поєднано ще співзначення ‘сирітство’ – ‘дитина-сирота’: Як був здоровий, то грався цілий день коло моєї будки і витягав всякі камінчики. *Курятко без квочки*, ну, кажу вам, як курятко (Похорон).

Ще одну групу іменникових фразем становлять ті, які характеризують особу *за її соціальним становищем* – *помийник жидівський* ‘слуга, наймит’, *зарібний чоловік* ‘людина, яка не має власного господарства і живе, наймаючись на різного роду роботи’, *торба громацка* ‘жебракка’, *голодники голодні* ‘бідняки’, *біленька кістка* ‘знатна людина, пан’: А хоть ти злодога вічна і *помийник жидівський*, але слова добрі маєш (Підпис), Я був *помийник жидівський*, я валев си попід жидівські лави, по всіх кременалах (Палій), Аді ваш тато ще мав ґрунт і воли, а ви вже *зарібний чоловік* (З міста йдучи), Наймити си мусю, а роботу кожду знаю, бо я *заробний чоловік* (Май), Гатила головою в стіну як скажена. – Лиш таки отак, най креперує *торба громацка* (Святий вечір), Ви *голодники голодні*, та я дужий, та я шо дня мнесо їм, а ви бевку незабілену (Суд), А як він делькотит на цілім тілі, то дай у морду два рази, але також не дуже: пан вже під ногами! Походи трохи по нім мінуту, дві та й готовий, ребра потерті на форост, бо то *біленька кістка*, як папір (Злодій).

Фраземи *дикі звірі* ‘жорстокі люди’, *вогонь не жінка* ‘гостра на язик, балакуча жінка’ образно лінгвалізують особу *за її характером поведінки*, вдачею, а *хлопенна дівка* ‘міцна, дужа дівчина’, *віл невмиваний* ‘брудна, неохайна, несимпатична людина’ – *за внутрішніми або зовнішніми ознаками*: Мій старий тижнями не входив до хати, бо не міг клякнути перед образами бо все вас була повна хата, аби нігтями роздрапувати наше серце, а тепер, яким її вісадила на шию, то ви вже милосердні. Чога ще хочете від мене, *дикі звірі*? (Мати), Баба Дмитриха то була *вогонь не жінка*. Любила дуже бесідувати, розмови розводити, бо не могла без чога ані їсти, ані спати (Давнина), Ото-сте були *хлопенна дівка*, годна-сте були (Камінний хрест), Таже за тебе була би й сука не пішла, за такого *вола невмиваного* (Побожна).

Окремі з іменникових фразем означають *іпререальні особи* – *дитинка божя* ‘ангел’: А як баба постаріли си, а ти все молоденький, все бабі звесельєш. Ой, *дитинко божя*, минув вік як у батіг траснув (Янгол).

Фраземи, що позначають власне предмети. До цієї групи іменникових сталих сполучень відносимо ті, які образно лінгвалізують не лише конкретні предмети, а й матеріали, речовини і продукти природного походження або виготовлених людиною. Вони позначають:

1) природні об’єкти – *мама наша* ‘сонце’, *божа водиця*, *сонця донька* ‘роса’: А ти, *мамо наша*,

ясне сонечко все благослови їх [внуків] до сніданку (Роса), Ех ти, *божа водице*, ти дала дужість і здоровля пшеницям та житам, але і я був від тебе дужий та різкий (Роса), Ти вічне сонце, ти знов благослови мене на сніданок. Та-м слабій; роса, *твоя донька* не має вже на мені що пити, самі кості (Роса);

2) місцевість – *латка города* ‘мала ділянка городу’, *чужий язык* ‘чужий край’, *світлові води* ‘океан’, *увесь мир* ‘світ’: Я прийшов до пана наймити си. Переднівок дуже прикрий, дітий маю четверо, а на то лишень *латка города* (Май); Як увидите у *чужий язык*, у великі студені мури, то доля розфурее вас по каміню і лиш снити си вам буде наша красна земля <...> (Вона-земля), Господи милосердний, ба шо-м так глибоко зогрішив, шо женеш ні за *світлові води* (Камінний хрест);

3) алкогольний напій – *дар божий* ‘горілка’: Май, Золотий, а перед тобов же шо стоїт, не *дар божий* (Суд);

4) споруд, в тому числі й спеціального призначення – *свій кут* ‘своє житло, своя хата’; *штири дощці* ‘домовина’: А ци дощ, ци зима, ци таки так нема роботи, то вже ти не кукаєш із-за багацького вугла і не гниєш по яслах, бо ти маєш *свій кут* (Палій), Свариться [мужик] зі своєю смертю – Мині тебе не треба – пишчить він до сонця – не зашкірюй си до мене, бо задурно. Мині треба дучі та *штири дощці*. Шкода твого труду <...> (Озимина).

До цієї групи належить і фраземний соматизм *старе шкурате*, що *постола тогідного не полатаєш* ‘шкіра’: Аді, руки – підймає руку близько до очей – ну з чим тут бути? Таке *старе шкурате*, що *постола тогідного не полатаєш* (Озимина).

Фраземи, що позначають абстрактні поняття. Серед іменникових стійких словосполучень це помітна група фразем, кількісно співмірна з тими, що номінують осіб. «Наявність великої кількості таких одиниць мотивована тим, що вони образно репрезентують різні абстрактні предмети й у такий спосіб полегшують їхнє сприйняття та розуміння» [Демський 2019, с.126].

Фраземи-назви абстрактних понять характеризують передовсім властивості, якості, стани, пов’язані з людиною. Це, зокрема, образне подання людського життя – *цілий вік*, *вік свій* ‘все життя’, *не далекі гони*, *гони короткі*, *гони не довгі* ‘коротке життя’, *тогда рай* ‘життя, як у раю’, *медовий місяць* ‘перша пора подружнього життя; найкраща пора в чомусь’: Яке сьогодні легке жите, то ліпше вмерти та не капарити *цілий вік* по чужім поли (Катруся), *Вік свій* збув на тім горбі (Камінний хрест), *Не далекі* ваші *гони*, кості, як мечі, із шкіри вілазьи, - *коби борше* (Святий вечір), Пиймо брьи, бо *гони* наші *короткі*, що будемо собі жалувати (Morituri), Таже ваші *гони*, жінко, вже *не довгі* (Засідане), Бідні люди такі настали, що лише аби раз на день їв, але аби нічого не робив, та й *тогда рай!* (Палій).

Фізичний стан людини фіксують фраземи *пушка того духу* ‘немічність’, *лежа гнила* ‘стан хворої людини, який супроводжується пролежнями’: Добрий косар, нема що казати! Колос дійшов, похилив си, землю цулує, вже почорнів, а косар чекає. Та

чого? Гадаєш, що піду ще танцювати?! Я своє вже відбув, я контетний, міні нічо не бракне. Озми собі *пушку того духу* та й пусти з-за стола – я контетний (Озимина), Та *коби* хоть Бог змилував си та муки вам довгої не дав та й *лежі гнилої*, аби вас борзо спрятав (Святий вечір).

Вік людини відображають стійкі словосполучення *стара голова*, *сивий волос* ‘старість’: В добрий час ви приїхали, я переродив си на молодого, лиш не знаю, чи на дитину зйду, чи на *стару голову* стида наберу (Дід Гриць), Ой, стара, тото-м діждали си на *сивий волос* вінка (Стратився).

Предметом художньої лінгвалізації засобами фраземіки у Стефаникових новелах є також діяльність людини, її праця, заробіток, достаток, а також взаємовідносини між людьми – *мій мозиль* ‘праця, заробіток’, *моя праця* ‘заробіток, достаток’, *якис трейцір* ‘заробіток’, *птаха не сіла на хату*, *на хату птах би не сів* ‘крик, вереск, сварка’: А відки ж я наберу на вас, на дохторі, на аптики та на дідька рогатого. Та *мій мозиль* не годен цьому вітримати, ой, не годен (Катруся), Ой не тікай, ой, не біжи, не розноси *мою працу* з-межи дітий! (Лесева фамілія), З оцего фоста [павича] мав би *якис трейцір*, аби так забіг та обома руками замотав си в него (Май), Та тепер там у хаті таке покаянє, *шоби птаха не сіла на хату* (З міста йдучи), Діти заверещали, баба не переставала кашляти. – Та *на цу хату птах би не сів* – говорив Митро (Осінь).

Із інших фразем-назв абстрактних понять, використаних у новелах Василя Стефаніка, засвідчено ще *покаянє на увес світ*, *покаянє на увес мир*, *на ці землі буде покаянє*, *покаянє людське* ‘ганьба’, *давні часи* ‘минушина, старовина’, *тісні роки* ‘важкий час’, *шо правда то не гріх* ‘правда’, *нема ради*, *нема відки* ‘біда, скрута’, *веймірь на всі люди*, *рейвах на ціле село* ‘крик, гамір’, *марне слово* ‘погане, лайливе слово’: Давай мішок та пропадай. Ані, то будем тьи бити, буду тьи бити з дітьми посеред села! Най буде *покаянє на увес світ!* (Лесева фамілія), Мой, таже цего ще ніхто не видів, відколи світ! Аді, як б’ють, ще *цицка* коло рота не обісохла! *Покаянє на усес мир!* (Лесева фамілія), Але *колис на ці землі буде покаянє*, бо *нарід* поріже си (Камінний хрест), Сесі Басараби то на *покаянє людське* родяться і багатіють, і душу гублять (Басараби), Баба сперлася обома руками на землю та й нагадала собі *давні часи* (Ангел), *Тісні роки* настали! Правда, шо *тісні*. Дес давно то, бувало, ксьондзи гійкали на *нарід*, аби не пив, не гайнував, а тепер, видите, *нарід* і не п’є і не гайнує, а *трейціря* рівно не видит (Засідання), Я помінив купити дзвін, аби по селу вогонь вістив, але *роки були* *ціпко тісні* та й я все не вітыкав (Скін); Тепер я *лайдак*, най і це село *прикаже*... *марного* слова не скажу, бо *шо правда*, *то не гріх* (Майстер), Може би й *поміг* шо, якби то *кров*, а то *хтос* кинув оком на ню, *бодай* му повілазили, та й тепер *нема ради* (Шкода), Таже ти сама, дитино, *видиш*, шо *нема відки* (Катруся), А ти *мерзо*, знов хочеш робити *веймірь на всі люди!* (Лесева фамілія), *Коби забічи* до *коршми*, бо як *допаде*, та й знов буде *рейвах на ціле село* (Лесева фамілія), Я

до неї *марного слова* не заговорив, маціцького! (Палій), Тепер я лайдак, най і це село прикаже – *марного слова* не скажу (Майстер).

Прикметникові фраземи

Ад'єктивних стійких словосполучень у новелах Стефаніка порівняно небагато. Абсолютна більшість із них відображають ознаки людини, при цьому вони стосуються передовсім її внутрішніх якостей, властивостей. Низка фразем зазначеної групи називає інтелектуальні, розумові якості людини – *мати гаразд в голові, вістаріти розум, в голові рівно хіба, мньигкий на голову* 'дурний, немудрий': Басараби знов починають вішатися, *не мають гаразду в голові* (Басараби), Цес чоловік, бігме, *вістарів розум!* Таже дитина отут замерзне коло тебе (Мамин синок), Ви вже *розум вістаріли* – таже не мете на Різдво у такі нендзі сидіти (Святий вечір), То лиш так здає си, шо він добре говорить, але ему в *голові рівно хіба* (Майстер), Павло *мньигкий на голову*, та ми лиш пчихаємо, а він таки спит <...> Його поміркували в раді "намість дурного" – та й всі з нього сьміялися (Засідання). Семантично близькою до них є фразема *несповна розуму* 'божевільний': Ноги її посиніли від снігу, верещала як *несповна розуму* (Стратився), Та знов літав як *несповна розуму* по тоці (З міста йдучи).

Протилежна за значенням фразема *сім розумів* 'дуже розумний, тямущий': Але у вдови – *сім розумів*, годила, забігала, до слюбу повитягувала зі скрині такого плаття, шо богачки зеленіли по снігови із зависти, бо це було по Різдві (Червоний вексель).

Прикметникові фраземи *тверда на серце* 'відважна, не з лякливих', *хату догори ногами здоймати* 'бешкетний, пустотливий', *горит му в тих руках* 'спритний, меткий, вправний', *мньигкий на сумніє, мати мнєку натуру* 'чуйний, добрий, співчутливий', у *петах постиває* 'дуже злий, безсердечний' позначають характер та вдачу людини: Іванку! Ти, небоже, мої жінки не знаєш. Таже вона *тверда на серце* шо би ката не збоая си (У корчмі), Такий старогрецький, а такий пустык, шо *хату догори ногами здоймає* (Мамин синок), А шкода, шо-с був уріс, як дуб. Бувало, шо озме в руки, та й *горит му у тих руках* (Стратився), Чоловіче, лиши мене, бо я *мнєкий на сумніє*, я не хочу, будь собі без мене (Злодій), А *натуру маси мнєку* (Злодій), Ой сьогодні діти такі діти, шо *аж у петах постиває!* (Янгол).

Із інших прикметникових фразем, які відображають внутрішні якості людини, відзначимо ще *ні в п'ять, ні в десять* 'здивований', *як підстрілений* 'вражений, здивований', *лиш фоста на заді хибує* 'грішний', *з горівков собі не захожу* 'непитущий', *на все село* 'найкраща, дуже працювита': Пани регочуться, мужики поставали *ні в п'ять, ні в десять* (Такий панок), Він зірвався, перестрашився, оглянув довкола себе і станув *як підстрілений* (Лан), Аді, які мині побожні, лиш *фоста на заді хибує!* (Побожна), Я з *горівков собі не захожу*, бо нема відки (Май), Така-с була годна, така робітниця, *шо на все село* (Катруся), Я за тебе маю у людий честь як за хлопца, бо-с робітниця *на все село* (Катруся).

Фізичний стан людини відбивають стійкі сло-

восполучення *на тім боці* 'мертвий', *ледви тлінний* 'дуже втомлений', *нічо в роті не мав* 'голодний': А Федька вже вбили? – Він вже *на тамтім боці* (Суд), Уступи си від мене ти, побожна, най я трохи очи прижмурю. Тобі однако, а я *ледви тлінний* (Побожна), Та може би-с дала ми шо їсити, газдине моя. Таже знаєш, шо-м ще сьогодні *нічо у роті не мав* (Осінь).

На вікову ознаку людини вказує фразема *це цицка коло рота не обісхла* 'зовсім молодий': Мой, таже цего ще ніхто не видів, відколи світ! Аді, як б'ють, *це цицка коло рота не обісхла*. Покаяніє на увесь мир! (Лесева фамілія), а на віковий або/і соціальний статус особи – *ци я з ним свині пас?* 'рівний з ким-небудь': Мовч, – закричав війт, – мовч, бо тьи скажу закувати, ти шмаркачу! Та дивіт си, газди, *ци я з ним свині пас?* – Ви мені носа не обтерли, а на мою бесіду можете так потакувати як секретареви. Сварка починала вже ставати бійкою і старий Іван вмішався в діло – Ти, небоже Петре, не будь угурний, таже знаєш шо молодий мусит старшому змовчати (Засідання).

Із прикметникових фразем, не пов'язаних із людиною, засвідчено хіба шо стійке словосполучення *на ціле село* 'найкращий': Моспане, штири воли як слимузи, двадцять штири морги поля, хати *на ціле село* (Синя книжечка).

Займенникові фраземи

У мові новел Стефаніка поширені й займенникові стійкі словосполучення, їх небагато, пор. з *вашої кости і крови* 'свій': Я чоловік ваш, я з *вашої кости і крови* (Такий панок); *ні цеї, ні тої; ба сеї, ба тої; дідька рогатого* 'що-небудь': Та я вам, мой-ня, не буду *ні цеї, ні тої* городити (Майстер), То, видите, чоловік *ба сеї, ба тої* собі загадує, а то все божа міць (Майстер), Коби якого борщику, або бевки, або *дідька рогатого*, або що (Осінь); *ані дзелень; шо сине за ніхтем; шо довкола мизинного пальця обмотати; чорта в зуби* 'нічого': Тимофійхо, як не знаєте, то не говоріт *ані дзелень* (Камінний хрест), Коли ж бо не боїт си, *шо сине за ніхтем*, не боїт си... (У корчмі), Стане, бувало, на воротях у себе та й кричит: на сироти, на бідні запишу, а ему не дам *шо довкола мизинного пальця обмотати!* (З міста йдучи), А то хама здеморалізовані, а то бидло, вони гадають дістати відшкодування? *Чорта в зуби!* (Воєнні шкоди); *сороки й ворони* 'всі, будь-хто': Правда, шо не любив ходити до коршми, але вже як пішов, то *сороки й ворони* пили – пив, хто не хотів! (З міста йдучи); *і хліб і до хліба; шо до нитки* (крішки, цинтля) 'все': Є каже, в мене і їсти і пити, як якис казав: *і хліб і до хліба* – та ще забавте си бо безпешно, як умру, то в ці хаті не мете напивати си (З міста йдучи), Перевертайти си в гробі, небожбита, бо-м лайдак. Пропив-єм усе *шо до нитки* (Синя книжечка), А як ні дотиснули, як-єм видів, шо однако ні мут отут на старість гризти як не піду, то-єм продав *шо до крішки* (Камінний хрест), Лиш мене, каже, припорпают, а мій Тимофій все пустит – *шо до цинтля* (З міста йдучи) та ін.

Дієслівні фраземи

Найбільш численною групою фразем, використаних у мові новел Стефаніка, є дієслівні стійкі

словосполучення. Аналізуючи фраземіку сучасної української мови, М. Демський зазначив: «Дієслівні фразеологізми лінгвалізують насамперед ті дії та процеси, джерелом яких є людина. Можна навіть стверджувати, що вказана особливість дієслівної фраземіки є своєрідною фраземною універсалією, принаймні в межах слов'янських мов (це підтверджують загальномовні словники слов'янських мов і різні збірники фраземного матеріалу). Одиниць, що лінгвалізують дії та процеси, джерелом яких є будь-які інші об'єкти – неособа, власне предмет і абстрактний предмет – надзвичайно мало» [Демський 2019, с. 166]. Таку закономірність засвідчує й Стефанікова дієслівна фраземіка.

Фраземи, які лінгвалізують дії та процеси, джерелом яких є людина

У межах зазначеної групи виділяється низка різноманітних семантичних типів фразем.

Фраземи, що лінгвалізують динамічні ознаки, які стосуються фізичного стану людини. Помітну частину фразем цієї групи становлять ті, які стосуються життєвого циклу людини, а серед них – стійкі словосполучення на позначення події *перестати жити, завершити життєвий шлях*. Значення 'померти' виражає низка фразем, зокрема, *загубити душу; не ходити по світі; дух спустити; піти в далеку дорогу; піти від кого-небудь; Богові віддати душу; прийшла (прийде) смерть; сиру землю гризти (з'їсти); тут буде амінь; нема виходу; вже буде капут; уснути на місці; йти на смерть; вівернути ратиці; забирати си до дучі; та й на лаві*: За то, що *душу хотів-єсь загубити*, за то я гніваюся на тебе (Басараби), Я вижу, що вже мені *не ходити по світі* та хотів би-м випроцити си з вами (Злодій), Баба Дмитриха не довго банувала, бо сама восени *пішла* за дяком у ту *далеку дорогу* (Давнина), Ой Катеринко, я ще не встиг добре з тобов наговорити си, а ти *огнівала си* та й *пішла* собі *від мене* (Палій), Кинуло його в дрощі, потім у гарячку, потім, оповідають люди, що з рота вийшов маленький синій вогник і Базьо *Богові віддав* свою *душу* (Давнина), Як глуха осінь настала, як з ліса все листя опало, як чорні ворони поле вкрили, та тоді до старого Леся *прийшла смерть* (Скін), Та *смерть прийде*, але коли (Святий вечір), Меш тепер *сиру землю гризти* (Суд), Клади, каже, голову на поріг, най рубаю: ти підеш *сиру землю їсти*, я на шибеницу, а діти жидам воду носити! (З міста йдучи), Вже і мені, синку, тут буде амінь! (Стратився), Ой, умру, умру, вже вижу, що мині *німа виходу* – шепотіла Катруся (Катруся), Та *відай нема* вашій дівці *виходу* (Катруся), Слабував я тоді довго, гадав, що *вже буде капут!* (Такий панок), І Ковалюк лиш раз свиснув по голові орчиком та й череп хрус на місці, а Федько *уснув на місці*, як куря (Суд), Прийшло до такого, що аж мусіло чієс жите *йти на смерть* (Суд), Мині вже рука дрожит, я не знаю, як я вас доголю до кінця, а як ще котрий з вас *вівернете ратиці*, то таки не знаю, як его на лаву покласти (Morituri), І це ти таке в неділю говориш, окаяннику, таже сьогодні – завтра *до дучі* маєш *забирати си* (Morituri), І гроші взяла і горівку пила, а хлопец до трьох день *та й на лаві* (З міста йдучи).

Із охарактеризованими стійкими словосполученнями семантично співмірні фраземи, які мають значення 'умертвити, довести кого-небудь до смерті, повісити, повіситися' – *душу стратити; не тримати кого-небудь на світі; загнати в гріб; найти кому-небудь смерть; смерть долоню покляла на очі; вісадити на гилю (бантину); зачепити си на віки; був бим си затьиц*: Нащо ти *душу стратив?* (Стратився), А так пекло у хаті. Боже, Боже, *не тримай ні більше на світі*, бо видиш, що нема як жити... (Осінь), Таже Іван потім вдурів. *Загнав жінку в гріб*, діти повідгонив від хаги, пустив, де шо є (Майстер), Меш, каже, кукати, як глуха зазуля, *заки тьи у гріб не зажену* (З міста йдучи), Божечку, Божечку, *найди мені смерти*, най я так гіренько не валью си (Осінь), Тепер на ті *очі смерть долоню покляла* (Моє слово), Мій старий тижнями не входив до хаги, бо не міг *клякнути* перед образами, бо все вас була повна хата, аби нігтями роздрапувати наше серце, а тепер яким *вісадила на гилю*, то ви вже милосердні (Мати), То видко по них, що їх Бог карає. Бо і маетки їм дає, вони богачі, і розум їм дає та й *вісаджує на бантину* (Басараби), А хлопи нічо, лише казали: "О, вже не меш із нас шкіру кавалками здоймати, вже ті тот *вісадив на бантину!*" (Басараби), Мой, ти, шибенику, чога ти чіпаєш си *грьидок*, хочеш *горшки побити?* Та *коби-с вже зачепив си на віки* (Осінь), Не знаю і як і коли *вчинив-є-м си* під грушков з воловодом. За малу *філю був бим си затьиц* (Камінний хрест).

Семантично споріднені з зазначеними є фраземи, яким властиве значення 'вбити, позбавити життя' – *амінь зробити; взяти жите; вигнати на той світ; крутити в'язи*: Ого, вже за мінуту та й верещит, аж крізь вуха промикає си: *паршьику*, а ти ж мой, шо корову із колешні *віводиш?!* Та я тобі *амінь зроблю!* (З міста йдучи), А ти, розпадниче, памньитай, шо як я гроші *задурно* по дохторях *розсію*, та й ти *амінь зроблю*. Я тебе без дохтора *поховаю*, я тобі буду дохторь (Катруся), Цес якби лучив на слабого, та й *взяв би жите* коло власної хаги (Злодій), Хотіли, але ви не дали си, а їх *вигнали-сте на той світ* (Суд), Не раз заходили, як жид дуже скоро *гасив*, до його курника та шо попало, тому *крутили в'язи*. Гуска – не гуска, курка – не курка (У нас все свято).

Стійкі словосполучення, які називають завершення життєвого шляху, продовжують фраземи зі значенням 'загинуті' – *буде з кого-небудь саме фалате; най (бодай) кого-небудь шлях трафит*: Мой, богачі, або зараз *віци* *забирайте си*, або *буде з вас саме фалате!* (Суд), Та то *гуцьульська віра, бодай го шлях трафив!* (Майстер); Ого, вже *най того вола шлях трафит*, шо го корова б'є! – казав Іван (У корчмі).

Семантично пов'язаними з охарактеризованими фраземами є й ті, які номінують завершальний етап поховального обряду, зокрема *покласти на лаву* 'приготувати померлого до поховання'; *запорпати у землю; землев припорпати; сирьитати у могилу* 'поховати': А вже як, каже, его *на лаву покладете* та *землев припорпаєте*, то ти тогди з лави на дідову постіль *перебирайси* (Діти), Синів нема, стару *запор-*

пав у землю, а ви, боги, мусити вібачити за бервінок – було ліпше дбати (Сини), Коби ще мене *спрытали* разом з Миколов у *могилу* (Стратився).

На відміну від завершального життєвого циклу, екзистенційна його сутність художньо фразеологізована поодинокими стійкими словосполученнями, пор. *ноги носити* ‘жити’; *спендити вік* ‘прожити життя’; *світа збавити* ‘знівечити, змарнувати життя’: Але доки ні *ноги носьи*, то мус робити хліб (Камінний хрест), Я на нім [горбі] *вік свій спендив* і *окалічів-см* (Камінний хрест), Гуцул поклав таки церкву в Луговисках, а мене *світа збавив*, збавив на віки... (Майстер).

До них семантично тяжіють також фраземи, які називають певні відтинки життя – *день трутити* ‘пережити, перебути день’, *нічку збавити* ‘перебути, провести ніч’: Лиш аби нажерти си та *день трутити!* (Палій), То-сми за вами не одну *нічку збавив* <...> (Камінний хрест).

Іншу численну групу фразем, які лінгвалізують динамічні ознаки, що стосуються фізичного стану людини, в новелах В. Стефаніка становлять ті, котрі увиразнюють різні фізіологічні процеси в житті людини. Зі станом здоров’я людини пов’язані фраземи *взяти здорове* ‘позбавити здоров’я’, *силу лишити* (*пустити*) ‘втратити здоров’я, фізичну енергію’, *найти лік* ‘вилікувати, оздоровити’, *кинути в дроці* ‘тремтіти, трястися’: А то вони *озмут здорове* та й дають до шпиталю лічити, а потім пускають письмо до віта, аби тато платив кошти (Кленові листки), Як я *силу* коло вас *лишив*, аби я на старість ішов жидам воду носити (Палій), А я ж, Андрійку, де *силу пустив?* (Палій), Маю в Бозі надію, що підведу си, що ще весни не стратю. Зараз таки найду собі роботу. Боже, Боже, *найди міні лік!* (Катруся), *Кинуло його в дроці*, потім у гарячку, потім, оповідають люди, що з рота вийшов маленький синій вогник, і Базьо Богові віддав свою душу (Давнина).

Відчуття низької температури повітря, холоду фіксують фраземи *чипіти на снігу* (*морозі*) ‘мерзнути’, *дзвонити зубами* ‘труситися від холоду’: Дес певне *чипит на снігу* та й ме кашлати (Мамин синок), Корова дрожала, а Романиха її накрила своїм кожухом і *чипіла* над нею розгорнена *на морозі*. Сама *дзвонила зубами*, але не відступала (Шкода).

Процес споживання їжі, напоїв відображають фраземи *йти в смак*, *йти до трунку* ‘смакувати’, *набрати повну голову* ‘напитися’: А міні ж оца їда *має йти в смак*, як я знаю, що вони без мене в столі нічо не роблет? (Палій), Був-сми наймитом, а потім відбув-сми десять рік у воську, та й коло стола міні їда *не йде до трунку* (Камінний хрест), Хто би вас вігонив, от легайте та спіт, як-сте *набрали повну голову* (Палій).

Фраземи *заніміти з болю* ‘заціпеніти’, *ніт збив* ‘спотіти’ *сісти маком* ‘утихомирити, знерухомити’ називають динамічні ознаки фізичного стану людини, які стосуються реакції організму на певні дії: Я *занімів був із болю* і мовчав я довгі, довгі роки (Моє слово), Як я, знаєте, це вчув, та й мене *ніт збив*, як коли би слабу худобину (Майстер), Але-м намацав

полінце коло себе, та-ем го морснув по ніжках, а він *сів маком* (Злодій),

Динамічні ознаки, які стосуються фізичного стану людини, засвідчують також стійкі словосполучення *очи пролупити* ‘прокинутися’, *замкнути очи* ‘стулити повіки’, *їсти кулаки* ‘бути побитим’: Та й лишень *очи пролупиши*, то зараз тебе тота роса їст, бо мало тебе біда їст, ще вона вночі тебе найде! (Кленові листки), Такі люде нетерплячі, шо Господи! – скаже якийсь витревалій і зараз-таки *замкне очи* (Май), Та й росте воно в яслах, під столом або під лавов, *їст кулаки*, умиває си слозами (Кленові листки).

Фраземи, які лінгвалізують динамічні ознаки, що стосуються психічного стану людини. Низка фразем у новелах Василя Стефаніка називає динамічні ознаки людини, які пов’язані з її психічним станом та розумовими якостями. Це передусім фраземи, які виражають душевний стан, переживання, душевні страждання, муки, докори совісті людини, – *приходиться круто*, *приходити до крутого* ‘ставати важко (про стан морального пригнічення)’, *очи пішли у стовбїрь* ‘нічого не розуміти’, *сумліне* (*сумління*) *п’є* (*точить*) *кого-небудь* ‘хтось страждає, мучиться, когось мучить совість’, *неспокій тре кого-небудь* ‘хтось переживає, страждає’, *кров* (*живцем*) *із серця капає* ‘страждати, тужити’, *як коли би камінь із серця впав* ‘полегшало на душі’: Але як трохи підпилися [мужики], то вилонлювалися з-під їх моральної влади і тоді панам *приходилося круто* (Палій), Але *прийшло до крутого*, треба викслі підписувати, а ви за дідом до Доці (Підпис), Станеш посеред церккви як сновида. Диви си, а *очи вже пішли у стовбїрь*, диви си, а рот вже розхилив си як ворота, диви си, а слина тече вже з рота (Побожна), Ти би ему завернув худобу, поцулував би-с его в ноги, бо-с го сплотив та й *сумліне ті п’є*, але минаєш, ще і ховаєш си від него, аби-с не чув! (Кленові листки), Але ви не розумієте мене, то мене *сумління так пило*, так докучало, що мені аж голос причувся (Такий панок), Бо тіло все перебуде, по нім нічо не пізнати, але *сумліне точить* (Басараби), *Сумліне точить*, а то кара над усіма карами (Басараби), Я не бою си, бігме не бою си, але такий мене *неспокій тре...* (Злодій), Я чув свою підлість за тихий хід і *кров* моя діточа з *серця капала* (Моє слово), Як собі нагадаю за Настю, що вона через мене пішла в землю та й міні діти нанівець осиротила, та й *кров живцем із серця капає* (Лист), Радним *як коли би камінь із серця впав* (Засідання).

Увиразнюють почуття суму, туги, журби фраземи *туск до серця брати*, *туск до голови припускати*, *туск напав* ‘сумувати, тужити’: За цим краєм не варт собі *туск до серця брати!* (Камінний хрест), То вже, Іване, пропало, а ви собі *туск до голови* не *припускайте* (Камінний хрест), Потім мене такий *туск напав*, шо-м чиколонки гриз і чупер собі микав, качыв-ем си по соломі, як худобина (Камінний хрест).

Почуття люті, гніву образно виражають фраземи *діставати їдь*, *очи кров’ю заходять* ‘розіллитися, розсердитися’: Давайте горівки, Ѓьоргію, пиймо з-по три, аби-м раз *дістали їдь* (Злодій), Пани ре-

гочуться, бавляться, а Ситникові аж *очі кров'ю заходять* (Такий панок).

Стан людини, пов'язаний із плачем, засвідчує стійке словосполучення *умивати си сльозами* 'плакати': Та й росте воно в яслах, під столом або під лавов, їст кулаки, *умиває си слозами* (Кленові листки); а пов'язаний з соромом, ганьбою – *стиду набрати* 'зганьбитися': В добрий час ви приїхали; я переродив си на молодого, лиш не знаю, чи на дитину зйду, чи на стару голову *стиду наберу* (Дід Гриць).

Значення 'бути в стані крайнього душевного і фізичного збудження, відчаю' виражає фразема *дерти си по стінах*: Тимку, бери, мой, кліщі та тягни зуб, та я цеї ночі *по стінах драв си* (Morituri), а 'подобатися, до душі' – *прийти в смак*: І все щось він щось він з того стриху скидав на землю і волік перед хату на мураву. Оглядав, пробував і направляв. Це була його найлюбіша робота. Він віддай нагадував собі давні літа коло тої роботи і тому так вона йому *прийшла в смак* (Давнина).

Динамічні ознаки, які стосуються психічного стану людини, передаються також фразами, що називають її розумові якості, – *стратити розум* 'збожеволіти', *розум зав'язати* 'позбавити розуму, зробити дурним', *зійти на діточий розум, зійти на дитину* 'думати, поводитись як дитина, здитиніти': А вчора то мене вже так придушило, що-м *стратив* геть *розум і очі і руки* (Басараби), Та, бачу, бив, бив, аж ребра полонив. Як учув, та й *розум стратив* (З міста йдучи), Аді, гуцул поробив му якус біду, ци підсилав, ци *розум зав'язав*, та й шо з чоловіка зробило си (Майстер), Ти *зійшов*, старигане, *на діточий розум*, та лиши дитину в супокою, не підкидай ним, як гарбузом (Мамин синок), В добрий час ви приїхали, я переродив си на молодого, лиш не знаю, чи на *дитину зйду*, чи на стару голову *стиду наберу* (Дід Гриць).

Фраземи, які лінгвалізують людську діяльність

Як і інші групи стійких словосполучень, значена семантично неоднорідна. Одні з них номінують дії, пов'язані з фізичним впливом на іншу людину, інші – з переміщенням людини в просторі, ще інші – різні види економічної, господарської і навіть розумової діяльності. Значення 'бити, побити, відлупцювати' мають фраземи *місити обцасами, як у глину; списати шкіру синими рьдами; намнути кого-небудь; дати по батогові* 'вдарити': А рано вона хотіла втечи, але ймив та прив'язав та *місив обцасами, як у глину* (З міста йдучи), Та я тобі так *шкіру спишу*, як книжці, такими *синими рьдами* (Побожна), Ідіт, старий, спати, не гніть бандиги, а завтра підемо в село на вибір, та ми *тих богачиків трохи намнемо* (Палій), Коням *дали по доброму батогові*, і аж під містом пан і Миколай отямилися та обтирали кров з лица: Микола рукавом, а комісар хустинкою (Воєнні шкоди).

У цьому ж семантичному ряді розглядаємо й фраземи *угріти кулаком межі очі; морснути по ніжках; дати в писок* 'вдарити': Як ні *угрів кулаком межі очі*, то, кажу вам, що тут-тут було падати (Злодій), Але-м намацав полінце коло себе, та-єм го

морснув по ніжках, а він сів маком (Злодій), Ніби я знаю, ци суда можна йти, а як вібіжит та *даст у писок*, а я відки знаю, що не даст (Май).

Семантично до цієї групи тяжіє фразема *кинути пальцем* 'торкнути': Таже то дуплава верба, *кини пальцем*, та й маком сьїде! (Камінний хрест).

Лінгвалізацію процесу переміщення людини в просторі забезпечують фраземи *ходити на спацєрок* 'прогулюватися', *віказати носа* 'вийти куди-небудь', *піти (іти) на зломану голову* 'забиратися геть': Вони тими стежками *ходе* собі *на спацєрок*, бо, аді, як усипали піском (Май), Аді, насадив си та й лыгає, як колода, ану-ко, ци він *вікаже* де *носа?* (Побожна), То не штука зробити з чоловіка нічо та й *піти* собі *на зломану голову!* (Озимина), *Іди на зломану голову*, гадає, що я гроші кую або краду! (Палій).

Низка фразем цієї семантичної групи номінує, сказати б, соціально марковані дії, які пов'язані з господарюванням, торгівлею, діяльністю, зумовлену соціальними чинниками тощо. Такими є стійкі словосполучення *кивати си з чим-небудь* 'господарювати, хазяйнувати', *покласти на ґрунт* 'зробити господарем', *кувати гроші* 'отримувати гроші, не докладаючи зусиль', *все з рук паде* 'не ведеться, йде марно': Ти наш тато, та й заведи нас до землі та дай нам хліба, бо як нас розділиш, та й не буде з *чим кивати си* (Камінний хрест), Дід Дмитро *поклав на ґрунт* чотирьох синів (Давнина), Ну та ці жебраки всьо би забрали <...>. *Іди на зломану голову*, гадає, шо я *гроші кую* або краду! (Палій), Та й коби-сте знали, шо Тимофій і не п'є, лиш так му *все з рук паде* якос. Бог знає (З міста йдучи).

Це також фраземи *вікликати на бубень* 'скликати, запрошувати покупців', *пускати на гиндель* 'продавати, продати': Спит на приспі та крізь сон гукає: аді, вже ліцитуют, вже б'ють печытки, вже на *бубень вікликают* (З міста йдучи), А тож Бог не гніває си на таких, шо землю *на гиндель пускают?* (Камінний хрест).

Погане економічне становище людини і прагнення якось вижити в таких умовах змушує її просити милостиню, жебрачити. Така діяльність лінгвалізована кількома фразами, зокрема *ходити з торбов; пустити попід (чужі) плоти; піти попід чужі вугли кукувати; шурувати попід чужі плоти; піти на жебри* 'жебракувати, старцювати': Ніколи не встидав си, шо мама з *торбов ходит* (Святий вечір), Навчи їх на розум, якби й я, а не *пусти попід плоти* (Лист), Ой, Федоре, не *пустю* я твої хлопці *попід чужі плоти*, але навчу їх як рідні – вже Василь казав (Лист), Ой, каже, чоловіче, коби я з тобов мала хоть одну дитину, а най же тобі шо стане си, та й я *піду попід чужі вугли кукувати?* (З міста йдучи), Та най би чоловікови яка примха стала си та й *шуруй*, бабо, *попід чужі плоти* (З міста йдучи), Я, бігме, не знаю, як цес нарід має на світі жити? Всьо *підє на жебри* (Палій).

Близькі за семантикою до наведених фраземи *піти по жсидах* 'наймитувати', *цокати чолом у поріг* 'просити про допомогу': Пішла моя Настя ні сьак, ні так, *пішла по жсидах*, а Марія, аді, помандрувала з отим ляхом (Палій), Не *цокай чолом у*

мій поріг, а сідай на постіль, проси Бога за свою дитинку (Вовчиця).

Людську діяльність, пов'язану з зором, слухом, лінгвалізують фраземи *давати позір* 'поглядати, дивитися', *наслухати духу* 'прислухатися': А бабі наказував, аби вона не лише чесала воли, але аби *давала позір* на чоботи, бо десь пес може затягнути (Давнина), Мой, таже ти сьміхом став по селу, жінка б'є та *духу наслухає*, а ти газдов маєш бути (У корчмі).

Фраземи *зробити бай* 'влаштувати бал, розвагу', *дзоркати кісточками докупи* 'танцювати' виражають діяльність людини, спрямовану на її задоволення, розвагу: То ти хочеш добрим сусідам *бай зробити?* (Злодій), Баба тебе до хресту носила, баба плакала, як тебе до войска виряжали, баба на твоїм весілі *кісточками докупи дзоркала* (Басараби).

Деструктивні дії виражають фраземи *піти з димом*, *розсипати си на сажу* 'згоріти', *сісти маком* 'розвалитися, розсипатися', *піти за водою*, *піти під кінцік копита*, *піти у нівець* 'пропасти', *прісцєсти ґрунт* 'втратити землю': Катеринко, нарабований жидівський крам *пішов з димом* (Мати), Та й підпалили з моїм чоловіком [село]. Та панови нічо, а половина села *розсипала си на сажу* (Гріх), Таже то дуплава верба, кини палцем, та й *маком сьиде* (Камінний хрест), Ані хліба в оденках, ані худоби, все Тимофій поспродував. *Пішло* маєство як *за водою* (З міста йдучи), То бідний нарід встарав собі на науку для дітей, все то *пішло під кінцік копита* (Марія), Гадаю собі: ото зараз упалить град, бадюбадю, *піде* хліб у *нівець* (З міста йдучи), А він міні каже: мой, *ґрунт прісцєв-єс!* (Синя книжечка). Значені фраземи безпосередньо людську діяльність не виражають, але називають дії, пов'язані з нею.

Низка фразем номінує розумову діяльність людини. Думання як людську діяльність виражають стійкі словосполучення *нютувати собі в голові* 'роздумувати', *в гадках стати* 'задуматися', *відібрати комусь розум* 'позбавляти когось здатності нормально мислити або сприймати щось', *не виходити комусь з голови* 'пам'ятати', *не вікинути з пам'ятти* 'знати, пам'ятати', *приходить до пам'ятти* 'опам'ятовуватися', *приходять гадки* 'думати, гадати' *брати си науки* 'учитися': Віду в неділю з церькови, піду додому та й *нютую собі в голові*, шо най лиш пожою з десіть років, та й село гет перебудую (Майстер), А я в *гадках став*. Це як озмут упіс, як процент наперед відберут, як нота-реви заплата та й того капітану мало шо міні лишит си (Підпис), Мій Боже, чога ти мене так тяжко скарав, шо-сь *відібрав мені розум*, як він дивився в мої гарні очі і моїми косами напихав свою пазуху у шинелю (Гріх), Аді, стою перед вами і говорю з вами, а тот горб *не виходит ми з голови* (Камінний хрест), Але мене ще, богу дькувати, з *пам'ятти не вікинуло*, я ще знаю, яку бесіду у нотаря мали-м (Діти), А як пробуджувався вночі зі сну, то не міг спам'ятатися, забував за себе і аж як гримнув кулаками до сволака, то *приходив до пам'ятти* (Палій), Я не знаю відки і як, але то такі *гадки приходять*, шо не дають спокою (Басараби), Кажу я ему: терпи та

науки бери си та чисто коло себе ходи (Стратився).

Із розумовою діяльністю людини безпосередньо пов'язані процеси говоріння, які в новелах Стефаніка лінгвалізовані фраземами *питлювати язиком* 'безперестанно говорити, базікати', *перемолоти сто корців на днину* 'базікати, пліткувати', *гнути бандиги* 'говорити нісенітниця, дурниці', *городити ні цеї, ні тої* 'розповідати нісенітниця', *брати когось на екзамент* 'допитувати, розпитувати когось', *рот ба сеї, ба тої* 'балакаємо', *заперти гамбу, приперти башту* 'замовкнути, змовчати': Ти *питлюєш язиком*, як у млині (Morituri), Видко діло, шо вже постаріла си і лице як шкіра на старім чоботі і волосє, як молоко, а язик не постарів си. *Сто корців на днину перемолола би* та й ще би дивила си, чи нема де других сто (Давнина), Ідіт, старий, спати, *не гніть бандиги*, а завтра підем в село на вибір, та ми тих богачиків трохи намнемо (Палій), Та я вам, мой-ня, не буду *ні цеї, ні тої городити* (Майстер), Йди, йди, не зіцируй хлошца та *не бери на екзамент*, бо ще всне без вечері (Мамин синок), От якос ми добили си до села. *Рот ба сеї, ба тої* – балу та балу, а ноги сараки йдут (З міста йдучи), Пий та й *запри собі гамбу*, бо в мене забава! (Палій), Не можеш ту *башту* трохи *приперти*, не мож хліба ззісти (Побожна).

До цієї підгрупи належать також фраземи *пустити тумана*, *туманити людей* 'обдурювати': Такий панок, каже, все сам понаписує, *тумана пустит*, замастит, загладит, а мужики дурні, каже, читают та аж облизуют си, шо панцке поле на люди перейде (Засідання), *Тумана пускає*, чо він хоче? Ти, небоже, такого способу трібуєш, е, ми й на це вчені (Злодій), Ні, брав-єм си з ним за барки за якогос там латюгу, шо *туманит людий!* (Засідання).

Різні аспекти людської діяльності називають також фраземи *скрутити си у вужєвку* 'докладати багато зусиль, дуже старатися', *скувати на остатне возниво* 'закувати в кайданки, жорстоко наказати', *давати ред* 'наводити порядок, порядкувати', *найти кінця* 'дати раду, навести порядок': Сегодни би у *вужєвку скрутити си*, аби шос мати (Палій), Ей, коби я був вітом, я би тебе *на остатне возниво скував!* – проказав Іван (Засідання), Синичко, ти міні не *давай ред* і мої хаті. Як я хочу, так і буде (Суд), Коли бо, видите, за житя він не злюбив сина та й слова доброго ему не сказав, а син як дірвав си до маєтку та й таке понаплітував, шо ніхто тому *кінца не найде*. Банки, якіс векслі, жиди і всьика нужда (З міста йдучи).

Фраземи, які лінгвалізують різні аспекти людських стосунків

Низка Стефанікових стійких словосполучень номінує різні прояви стосунків людини з іншими, міжособистісних взаємин. Це може бути турбота, піклування про когось, догляд за ким-небудь. Такий прояз міжособистісних взаємин фіксують фраземи *дуги, як на рану* (пінку) 'дуже опікуватися кимось, доглядати, оберігати', *мати позір* 'піклуватися, доглядати, дивитися за ким-небудь', *кинути оком на когось* 'зурочити': Я тебе так гірко пістувала, *дула-м на тьи, як на рану* (Виводили з села), Я на тебе *дуг*,

як на пінку та й вижу, що вмреш (Катруся), А найдужче, аби ви, мамо, на найменшу Марійку позір мали (Лист), Може би й поміг шо, якби то кров, а то хтос кинув оком на ню, бодай му повілізали, та й тепер нема ради (Шкода).

Динамічна ознака насміхання однієї людини над іншою художньо втілена у фраземах *брати (побирати) на сміх* 'насміхатися з кого-небудь, кптити, кепкувати', *не мати за нічо* 'не поважати, насміхатися': Це хтось так *брав на сміх* Івана, що видів його пагороч зі свого поля (Камінний хрест), Та дивіт си, як він мрігає очима, він нас всіх *на сміх побирає* (Шкільник), Усі дивувалися його силі і боялися. Жиди не потручували, а робітники не *побирали на сміх* і не робили збитків (Палій), Ще боялися дуже панщини і панів, жидів отак *не мали за нічо*, сміялися з них (У нас все свято).

Деякі фраземи номінують прояви сварки – *змішати з болотом* 'виляяти, висварити', *шукати з ким-небудь гудза* 'шукати причини для сварки': Він знав наперед, що пан мусить чоловіка з *болотом змішати*, що мусить посміятися, аж потім прийме його на службу (Май), Чьо ти собі *гудза зо мнов шукаєш?* (Побожна).

Різні аспекти людських стосунків виражають фраземи на *край вийти* 'порозумітися', *ловити си за барки* 'доправдовуватися', *хтось перед кимось плячком* 'хтось комусь догоджає, принижуючись', *стелитися хрестом* 'дуже підлещуватися', *дати раду* 'порадити', *гріха не писати* 'простити', *прібити торг* 'сторгуватися': Дід скулювався, як воробець, і тікав від баби, бо де ж він годен з бабою на *край вийти!* (Давнина), Я з Богом *за барки не ловлю си*, але нашо він того пускає на світ, як голе в терня (Кленові листки), Ні, *брав-см си* з ним *за барки* за якогось там латюгу, шо туманит людей! (Засідання), Ходіть, не будьте худобою, зараз ходіть, ви боїтеся оцих панів? Та то ваші наймити, ви їх годуєте, вбираєте, а *ви перед ними плячком!* (Такий панок), Хоч би Іваниха *хрестом стелилася*, то не помогло (Камінний хрест), Та й не знати, шо то свої голові робити та й шо діяти, та хто би мині *раду дав?* (Шкода), Скажи ж мині, кілько служб наймати, кілько на бідні роздати, аби тобі Бог *гріха не писав* (Стратився), Прийду до газди, обдивлю си по матріяні, по пляцови, *пріб'ю торг*, могорич віп'ємо та й до роботи! (Майстер).

Різні види залежності одних людей від інших виражають фраземи *пити крови* 'тяжко визискувати, експлуатувати кого-небудь', *лупити (здирати) шкіру* 'оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати', *зап'ригати в ярем* 'поневолювати, примушувати працювати на себе', *ймити в руки* 'захопити, підкорити, оволодіти', *пороти без ножа* 'мордувати, знущатися', *робити збитки* 'збиткуватися, знущатися з кого-небудь', *зав'єзати світ* 'видати заміж': Коли я не хочу більше *крови пити*, так як ви, і пополульні затикати подушками вікон, аби спати <...> (Такий панок), Мой, жиде, ти вчена голова та тому з нас *шкіру лупиш* (У корчмі), То ти радикал та й не даєш попови з себе *шкіру здирати?* (Май), Били та катували наших татів, та

в ярем зап'ригали, а нам уже кусня хліба не дають прожерти (Камінний хрест), Ой золили нас, так нас *ймили в руки*, шо з тих рук нікто нас не годен вірвати, хіба лиш тікати (Камінний хрест), Іванку, чьо мене, брьи, *пореш без ножа?* (У корчмі), Жиди не потручували, а робітники не побирали на сміх і не *робили збитків* (Палій), Мамко-мамко, то-с ні дала за кальвіна, тото-с ми *св'іт зав'єзала* (Побожна).

Фраземи, які лінгвалізують динамічний аспект явищ природи

Таких стійких словосполучень зовсім небагато, це – *займати си на день* 'світати', *вечер ловив за очі* 'смеркалося': Ще відай, каже, і *на день* не *займало си*, як прийшов (Зміста йдучи), *Вечер ловив за очі* і баби вже не було видко, лиш її молитви розходилися з печі по хаті (Святий вечір).

За межами виділених груп стійких словосполучень засвідчено ще й такі дієслівні фраземи – *прийде шо до чого* 'станеться щось', *мати рихт* 'мати рацію', *вилазити з вуглив* (про хату) 'розвалюватися', *не дав Бог* 'не мати': Добре ксьондз із Грушевої казав, шо нарід дає си на підмову всяким кримінальникам, а потім каже *прийде шо до чого*, а вони ізнирили, а другий нарід сидит по арештах (Засідання), Я не відсварювався, але я *мав рихт* (Межа), Як єм з тобов за твій поріг переступила, та й я вже не твоя газдиня, *нема рихту* (Святий вечір), Зайдуть до мене до школи вийт, та й радні, та й пленіпотенти, повигонять дітій зі школи, порозсідаються в лавки і п'ють та співають, шо аж саяя шкільна, п'ять метрів широка і п'ять довга, *вилазить з вуглив* (У нас все свято), Бабі *не дав Бог доньки* <...> Доньки таки *Бог не дав*, а баба наткала та нашила тільки, шо грядки під полотнами та коверцями вгиналися (Давнина).

Прислівникові фраземи

Значна частина стійких словосполучень у новелах Стефаніка семантично співмірна з прислівниками, виражаючи різні ознаки дії або стану, іншої непроцесуальної ознаки або предмета. Більшість із них корелює з означальними прислівниками. Так, значення 'погано, важко' має фразема *стало тісно*: Боже-Боже, як народови *тісно стало* жити, а як св'ята надійдуть та й нарід таки веселит си, – гадкувала собі баба (Лист), А люде дес-не-дес шо грубшу яку штуку продают. Тельитко, коровку – то ще-ще, але волів вже мало. Та бо *тісно стало!* (Засідання).

Фраземи *нема як лица вказувати*, *лице лунає си*, *мати лице* виражають значення 'соромно': А трудно ходити вже по хатах за молоком, вже-м си кілько находила, шо тепер *нема як лица вказувати* (Катруся), Стоїт у церкві, як баран недорізаний. Інші газди як газди, а він такий зателепаний, як колера. Мені аж *лице лунає си* за такого газду (Побожна), А ти, мерзо, знов хочеш робити веймір на всі люди! *Лице би-с мала!* (Лесева фамілія).

Часто вживаними є й фраземи (*лиш один*) *Бог знає*, *Бог вість* 'невідомо': *Лиш один Бог знає*, як я тот греїцьір гірко прьитала, заки напруїтала (Шкода), Та так вони похрамували. Як вертали додому, то *лиш один Бог знає!* (З міста йдучи), Та ще зиму якос переходимо, але літо, то вже *Бог знає!* (Осінь),

Бог знає, як з нами буде... а я хочу з тобов перед цими нашими людьми віпрошити си (Камінний хрест), Відважний Антін, той, що тягнув зуби по шустці, заліз у кошницю і Бог знає, як він там собі порадив, але Тому витягнув, що ще дихав (Басараби), Як попа з попадею скували та повезли в гори, як професора взяли вночі Бог вість куда, а віта повісили серед села і поклали жовніря, аби хто не поховав, то я відрік си землі та й кров свою наклав на ковані вози, аби ніхто єї не споганив (Вона – земля).

Фраземи *хоч би на вітер; за дурно, за пусто* мають значення ‘даремно’: *Бесіда йшла сама для себе, бо треба було її конче сказати, мусілося сказати, хоч би на вітер* (Камінний хрест), *То як лиш дваціта пайка дасть по левови за казету, та й си зробля тисічі тисіченні гроший за дурно, за пусто* (Засідання).

Різні значення властиві фраземам *аж очи вилазять* ‘надсадно, давлячись’, *хоть би там не знати що* ‘обов’язково’, *із щирого серця* ‘щиро’, *ні в п’ять ні в десять* ‘ніяково, незручно, не по собі’, *нема що говорити* ‘безперечно, без сумніву’, *їхати з віскоком* ‘охоче’, *коміть-головою* ‘шкереберть, не так, як потрібно’, *потенькувало на души* ‘тривожно’, *або суда або туда* ‘тим або іншим способом’: *Семен та Семениха прийшли з церкви та й обідали – мачали студену кулешу у сметану. Чоловік їв аж очи вилазили, а жінка почтиво їла* (Побожна), *Але ще цу зиму чоботи мусі служити, хоть би там не знати що* (Осінь), *Дайте, дайте, газдо руку, але із щирого серця*, бо як вас поцую, то міні буде легко (Злодій), *Пани регочуться, мужики поставали ні в п’ять ні в десять*. Вони попускали голови і не знають, що діяти (Такий панок), *Пропало, нема що говорити!* (Такий панок), *Бий та дай міні спокій* (Злодій), *То її банно, а я туди [в Канаду] з віскоком їду?!* (Камінний хрест), *Але потім, братя, пішло все коміть головою* (Майстер). *А шос міні вже дорогов на души потенькувало* (Майстер), *А мужикам лиш такий лік здальний, що або суда або туда* (Катруся), *Коби-м знав, де тобі лік, то би-м шукав, а так, шо я знаю? Коби-с вже або суда або туда!* (Катруся).

Низка прислівникових стійких словосполучень не лише виражає ознаку дії чи стану, іншої непроцесуальної ознаки, а й містить вказівку на міру або ступінь її вияву – *шо сине за ніхтем* ‘зовсім, ніскільки’, *шо до лаби* ‘повністю’, *нема шо на один зуб узьити* ‘дуже мало’, *аж очі відивити* ‘дуже довго’, *аж очі вилазили* ‘дуже сильно’, *шо аж* ‘дуже, надзвичайно’, *ні замало ні забагато* ‘скільки треба’: *Коли ж бо не боїт си, шо сине за ніхтем*, не боїт си (Стратився), *Село вімерло шо до лаби*, а я собі гадки не гадаю, у тот бік не дивлю си! (Палій), *Та тут порьидні рибі нема шо на один зуб узьити* (Камінний хрест), *Та дітем зась, але стара. Вже чікає, аж очі відивила*, аби мене чісати (Morituri), *І халасував, аж йому очі вілазили* (Палій), *А на горі такий вітрец дунув на мене, але такий легонький, шо аж* (Камінний хрест), *То як часом майстер напився в саму міру, ні замало ні забагато*, то розказував одну подію зі свого життя (Майстер).

Ряд фразем ужито в складі порівняльних конструкцій, підсилюючи міру вияву ознаки чи стану –

як вкопаний ‘непорушно’, *як у батіг траснув* ‘дуже швидко’, *йшло як з води* ‘добре, легко, без проблем’, *як з каміня* ‘дуже важко’, *як дитина за мамов* ‘дуже сильно’, *як сновавка* ‘рівно’, *як каміня гризти* ‘дуже тяжко’, *як би з неї хто паси дер* ‘дуже сильно’, *як з дуба витесані* ‘дуже здивовано, збентежено’, *як серед води* ‘у дуже важкому становищі’: *Куми зате сиділи, як вкопані*, лишень руками досягали хліб або порцію горівки, але і руки найрадше не рухали би ся, лишень спочивали би зігнені в кулак на колінах (Кленові листки), *Ой, дитинко божа, минув рік, як у батіг траснув!* (Янгол), *А так міні Бог годив, шо шо загадаю, та й маю. Я собі нивку купив одну, ба й другу, я собі коровку, овечки. Годило, у руки йшло, як з води йшло* (Майстер), *Дес давно то, бувало, ксьондзи гійкали на нарід, аби не пив, аби не гайнував, а тепер, видите, нарід і не п’є, і не гайнує, а грейціря рівно не видит <...>* Так тьижко, вам кажу, *як з каміня, за той грейцір* (Засідання), *Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов* – так заплакала (Синя книжечка), *То-сми за вами не одну нічку збавив, то-сте в данци ходили, як сновавка* – так рівно (Камінний хрест), *Ой легко, як каміня гризти!* Темний світ навперед мене (Синя книжечка), *Верещала, як би з неї хто паси дер* (Святий вечір), *Всі жінки посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілимим очима, стояли, як з дуба витесані* (Гріх), *Якби-с умерла, та й би-м стали, як серед води* (Катруся).

Семантика деяких аналізованих фразем корелює з прислівниками часу, зокрема *ще кури не піяли* ‘дуже рано, досвіта’, *день і ніч* ‘весь час’, *день від дня* ‘постійно’, *на зорях* ‘досвіта, вранці’, *поки світа та сонця* ‘вічно’, *за одним заходом* ‘у той самий час, водночас’: *Але ще кури не піяли*, як він зірвався, *гримнув клубами до дощок, знов ляг і знов зірвався* (Палій), *Від чоловіка лишила-м си, син умер у воську, а я крірвала та робила день і ніч* (Шкода), *Шпурляв мішками, як галушками. Отак день від дня то з брики до шпіхліра, то зі шпіхліра на брику* (Палій), *Та так вони співали до зорів, а на зорях ковані вози заклекотіли, і Данило вертав додому* (Вона – земля), *А як почало світати, на зорях*, як побачила їх, *що сплять супокійно, то й сама заспокоїлася* (Марія), *Я таки буду жити, таки мусиш на ні дивити си та й решта!* – *Та жий, поки світа та сонця* (Побожна), *Дяк книжки накупив, ще й нову бунду собі справив за одним заходом і нову порцелянову люльку* (Давнина).

Окремі з фразем семантично співмірні з прислівниками місця – *на край світа* ‘будь-куди, куди завгодно’, *за світові води* ‘дуже далеко’: *Іду собі з нев [синьою книжечкою] на край світа!* (Синя книжечка), *Господи милосердний, ба шо-м так глибоко зогрішив, шо женеш ні за світові води?* (Камінний хрест).

Вигукові фраземи

У новелах Стефаніка трапляються вигукові фразеологічні одиниці, які, як і вигуки, не співвідносяться з поняттями, а виражають різні почуття, емоції, вольові імпульси, побажання. Такими є, наприклад, *та й вже! та й решта! та й по всім*: *Вже ти міні не будеш приносити розуму від черців. – Ой буду, буду та й вже!* (Побожна), *Шкіра здривіла,*

нитки не прімкнеш, бо прірве си – вікинь на гній та й плюнь *та й вже!* (Осінь), Я таки буду жити, таки мушиш на ні дивити си *та й решта!* (Побожна), Таки не варт старому жити *та й решта!* (Ангел), Вічна пам'ять, Господи помилуй, та й ямка, та й гур, гур! *Та й по всім!* (Портрет).

Різні побажання виражають фраземи *най (пан) Бог сохраним!* *най Бог боронит від такого!* *а най мене Бог боронит!*, *най си діє Божя воля:* Ти так страшно гориш, та так кашляєш, що *най Бог сохраним!* (Катруся), Вони би его зарізали. *Най Пан Бог сохраним!* (Давнина), А рано вона хотіла втечи, але ймив та прив'езав та місив обцасами, як у глину. *Най Бог боронит від такого!* (З міста йдучи), *А най мене Бог боронит!* Я половину віка свого збув, а ще моя нога в арешті не була (Май), За ваше слово, Семене, най вам Бог даст усе найліпше; я вертаю додому, *най си діє Божя воля* (Вона – земля).

Ще інші фраземи виражають прокляття – *бодай тебе Бог скарав!* *бодай кого-небудь земля вікинула!* *бодай голову зломил!* *аби хтось не дїждав вертати си до цієї хати!*: Пий, на таке діло пий, я не бороню, але чо ти на мене лучив, *бодай тебе Бог скарав!* (Злодій), Начинила вас та й лишила на мою голову, *бодай і земля вікинула!* А чума дес ходит, *бодай голову зломил,* а до вас не поверне (Новина), *Аби я не дїждав вертати си до цієї хати,* – сказав уже на порозі (Осінь).

Висновки. Таким чином, Василь Стефаник у новелах досить часто використовує фраземи як

особливі емоційно-експресивні номінативні засоби для художнього відображення найрізноманітніших аспектів діяльності персонажів, їх зовнішньої характеристики, змалювання фізичного й психічного стану героїв новел, з'ясування їх світобачення й світосприймання тощо. Фраземний простір Стефаникової художньої мови досить розмаїтий, багатогранний, він репрезентує всі типи стійких словосполучень, семантично співмірних із різними частинами мови – іменниками, займенниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками, вигуками. Із погляду частотності використання фразем у новелах, як і в українській літературній мові, переважають дієслівні. У вимірі функціонування фразем у авторській мові чи в мові персонажів, стійких словосполучень більше в мові персонажів, однак тут треба брати до уваги творчу манеру письменника. Річ у тім, що у всьому масиві мови новел авторська мова значно поступається мові персонажів і становить лише 36,96% [Грещук 2021, с.88].

Основне підгрунття фразем у новелах Василя Стефаника становлять покутські діалектні стійкі словосполучення. Їх художнє освоєння новелістом органічно поєднано з використанням українських загальнонаціональних фразем.

Перспективи подальшого дослідження окресленої проблеми вбачаємо в поглибленні науково-лінгвістичної інтерпретації естетичної функції фразем у новелах Василя Стефаника.

Література

1. Антонович М.М. Відтворення фразеології новел В. Стефаника в англійських перекладах. *Стефаниківські читання*. Вип. 1. Івано-Франківськ, 1990. С. 113–115.
2. Бабич Н. Психологізм новел Василя Стефаника засобами фразеології. *Василь Стефаник і українська культура*: тези доп. наук. конф. Ч. II. Івано-Франківськ, 1991. С. 3–5.
3. Баран Я.А. Прагматичний аспект реалізації фразеологізмів у новелах В.С. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Вип. I. Івано-Франківськ, 1990. С. 116–119.
4. Баран Я.А. Структурно-семантичний та структурно-граматичний аналіз фразеологізмів у новелах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Вип. 2. Івано-Франківськ, 1993. С. 84–86.
5. Бігусяк М. Етнофраземи в новелах Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Вип. 2. Івано-Франківськ, 1993. С. 91–93.
6. Грещук В. Літературно-діалектний дуалізм новел Василя Стефаника. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). С. 86–90.
7. Демський М.Т. Українська фраземіка: дериваційна база, семантико-граматичні особливості. Упор. О. Демська, М. Яким. Дрогобич: Посвіт, 2019. 340 с.
8. Євтушина Т.О. Фразеологізми в загальнонародній мові та новелістиці В. Стефаника. *Мова і культура*. Вип. 3. Т. 2. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2001. С. 80–85.
9. Євтушина Т.О. Емоційність Стефаникових фразеологізмів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія “Філологія”. 2004. Вип. 41. № 632. С. 180–184.
10. Лесюк М. Фраземіка Василя Стефаника як засіб увиразнення тексту. *Василь Стефаник: наближення*. За ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. С. 178–190.

References

1. Antonovych M.M. (1990) Vidtvorennia frazeolohii novel V. Stefanyka v anhliiskykh perekladakh [Reproduction of the phraseology of V. Stefanyk's short stories in English translations]. *Stefanykivski chytannia*. Vyp. 1. Ivano-Frankivsk. S. 113–115 [in Ukrainian].
2. Babych N. (1991) Psykholohizm novel Vasyliya Stefanyka zasobamy frazeolohii [Psychologism of Vasyl Stefanyk's short stories by means of phraseology]. *Vasyl Stefanyk i ukrainska kultura: tezy. Ch. II*. Ivano-Frankivsk. S. 3–5 [in Ukrainian].
3. Baran Ya.A. (1990) Prahmatychnyi aspekt realizatsii frazeolohizmiv u novelakh V.S. Stefanyka [The pragmatic aspect of the realization of phraseological units in V. Stefanyk's short stories]. *Stefanykivski chytannia*. Vyp.1. Ivano-Frankivsk. S. 116–119 [in Ukrainian].

4. Baran Ya.A. (1993) Strukturno-semantychnyi ta strukturno-hramatychnyi analiz frazeolohizmiv u novelakh V.Stefanyka [Structural-semantic and structural-grammatical analysis of phraseological units in V. Stefanyk's short stories]. *Stefanykivski chytannia*. Vyp. 2. Ivano-Frankivsk. S. 84–86 [in Ukrainian].
5. Bihusiak M. (1993) Etnofrazemy v novelakh Vasyliya Stefanyka [Ethnophrases in Vasyl Stefanyk's short stories]. *Stefanykivski chytannia*. Vyp. 2. Ivano-Frankivsk. S. 91–93 [in Ukrainian].
6. Greshchuk V. (2021) Literaturno-dialektnyi dualizm novel Vasyliya Stefanyka [Literary-dialectic dualism of Vasyl Stefanyk's short stories]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Filolohiia*. Vyp. 2 (46). S. 86–90 [in Ukrainian].
7. Demskyi M.T. (2019) Ukrainska frazemika: deryvatsiina baza, semantyko-hramatychni osoblyvosti [Ukrainian phrasemics: derivational base, semantic and grammatical features]. Upor. O. Demska, M. Yakym. Drohobych: Posvit. 340 s. [in Ukrainian].
8. Yevtushyna T.O. (2001) Frazeolohizmy v zahalnonarodnii movi ta novelistytsi V.Stefanyka [Phraseologisms in the common language of V. Stefanyk]. *Mova i kultura*. Vyp. 3. T. 2. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buroho. S. 80–85 [in Ukrainian].
9. Yevtushyna T.O. (2004) Emotsiunist Stefanykovykh frazeolohizmiv [Emotionality of Stefanyk's phraseology]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya "Filolohiia"*. Kharkiv. Vyp. 41. № 632. S. 180–184 [in Ukrainian].
10. Lesiuk M. (2017) Frazemika Vasyliya Stefanyka yak zasib uvyraznennia tekstu [Phrasemics of Vasyl Stefanyk as a means of expressing the text]. *Vasyl Stefanyk: nablyzhennia*. Za red. Stepana Khoroba. Ivano-Frankivsk: Misto NV. S. 178–190 [in Ukrainian].

PHRASAL SPACE IN VASYL STEFANYK'S SHORT STORIES

Abstract. The relevance of the article is determined by the need for a systematic study of the corpus of phrases used in the language of Vasyl Stefanyk's novels.

The goal is to identify and characterize the phraseological space in Vasyl Stefanyk's short stories. To achieve the goal, the following main tasks were implemented:

- a file index of phrases recorded in Vasyl Stefanyk's short stories was compiled;
- phrasemes are systematized according to classes of stable word combinations, commensurate with different parts of speech in terms of semantic and grammatical features;
- within each class, semantic types of phrases are established and characterized.

Short results. The article analyzes the phrase system in the language of Vasyl Stefanyk's short stories. It has been established that the phraseological space of Stefanykova's belletristic language is quite diverse and multifaceted, it represents all types of stable word combinations that are semantically commensurate with different parts of speech – nouns, pronouns, adjectives, verbs, adverbs, exclamations. Within noun phrases, stable word combinations were found, denoting primarily a person by his age and related physical condition, by his intellectual qualities, by kinship, by his social position, by his character of behavior, by his internal or external features, as well as unreal persons. In addition to them, phrasemes denoting actual objects and abstract concepts are characterized. Few adjectival phrases were found. Most of them reflect the internal qualities, properties of a person, his physical condition, age signs. Individual phrases do not refer to a person. Even fewer pronoun phrases were found. Instead, the most numerous group of phrases used in the language of Vasyl Stefanyk's short stories are verbs. Among them, the most are those that linguize dynamic signs relating to a person's physical or mental state, and stable phrases that linguize human activity and various aspects of human relationships. Individual phrasemes characterize the dynamic aspect of natural phenomena, etc. Most of the adverbial phrases correlate with adverbs of meaning, as well as with adverbs of time and place. Exclamatory phrases are also common.

Conclusions. Vasyl Stefanyk quite often uses phrasemes in his short stories as special emotional and expressive nominative means for the artistic reflection of the most diverse aspects of the characters' activities, their external characteristics, depicting the physical and mental state of the heroes of the short stories, clarifying their worldview and world perception, etc.

The main basis for the phrases in Vasyl Stefanyk's short stories are Pokuttya dialect stable word combinations. Their belletristic assimilation by the novelist is organically combined with the use of national Ukrainian phrases.

Keywords: phraseme, types of phraseme, phraseme space, short story, Vasyl Stefanyk, Pokuttya dialect, stable word combination.

© Грещук В., 2023 р.; © Грещук В., 2023 р.

Василь Грещук – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна; vasy.greshchuk@pnu.edu.ua; ukrinst.pu.if@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7011-3911>

Vasyl Greshchuk – Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Language Department of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine; vasy.greshchuk@pnu.edu.ua; ukrinst.pu.if@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7011-3911>

Валентина Грещук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна; valenty.greshchuk@pnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-5702-6824>

Valentyna Greshchuk – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of General and Germanic Linguistics of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine; valenty.greshchuk@pnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-5702-6824>